

Strojnowski, Jerzy

"Geschichte und Geographie der wichtigsten Krankheiten", Erwin H. Ackerknecht, Stuttgart 1963 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/2, 382-383

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

rzył m. in. siedmiotomową *Historię naturalną bezkręgowców*, której pierwszy jedynie tom poświęcony jest ogólnoteoretycznym rozważaniom, pozostałe sześć tomów natomiast stanowi monumentalną podstawę faktograficzną stworzonej przez Lamarcka nowej ewolucyjnej systematyki i paleontologii bezkręgowców. Niewątpliwie, Lamarck głosił też pewne teorie nie poparte faktami — brakowało mu faktów, których ówczasie zdobyć nie było można i stąd właśnie jego akcentowanie wielkiej roli dedukcji i hipotezy dla postępu nauki — ale zagadnienia tego ani Fedorowicz, ani niektórzy inni krytycy Lamarcka nie traktują dostatecznie wnikliwie.

O niedokładnym przetrwaniu teorii Lamarcka niech wreszcie świadczy ostatni w tej mierze przykład: autor pisze (ss. 283—284), że zgodnie z tą teorią warunki zewnętrzne określają zmienność gatunków; jest to prawdziwe tylko częściowo, Lamarck bowiem przywiązywał wielką wagę do tzw. prawa postępu współdziałającego z warunkami zewnętrznymi i wypadkowa obu tych czynników dawać miała dopiero, wedle niego, nowy gatunek.

Podobnie niedostateczne zrozumienie filozoficznych i teoretycznych podstaw niektórych epokowych koncepcji naukowych cechuje między innymi ocenę Fedorowicza dotyczącą przełomowej dla fizjologii i dla postępu nauki w ogóle francuskiej szkoły fizjologicznej: autor stwierdza, że jej czołowy twórca Claude Bernard „reprezentował kierunek tzw. pozytywistyczny w fizjologii” (s. 136). W rzeczywistości twórca „determinizmu fizjologicznego” należał do niezłomnych przeciwników pozytywizmu, co wcale nie musi oznaczać i nie oznacza, że w jego teorii nie znajdzie się pewnych elementów pozytywistycznych, jak zresztą u bardzo wielu przyrodników-mysłicieli.

Bez wątplenia najcenniejsze i najtrwalsze walory omawianej książki Fedorowicza tkwią w zamieszczonym w niej szkicu rozwoju zoologii w Polsce. Autor poświęca mu wiele miejsca; na gruncie dobrze znanych sobie źródeł, w gąszczu wytrwale gromadzonych faktów porusza się pewnie i z zamiłowaniem, widać jego doświadczenie badawcze i pisarskie w zakresie zagadnień szczegółowych, które i w latach poprzedzających¹ *Zarys historii zoologii*, i w latach ostatnich² przyniosło interesujące pozycje.

Na tym tle niepowodzenie, którego doznał autor, podejmując próbę ocen i uogólnień w pełnej skali historycznej i ogólnonaukowej, budzi jednoznaczne refleksje. Omawiana książka uświadamia, czym dla historyka nauki jest nienależyte przygotowanie teoretyczne i metodologiczne, czym grożą jego niedostatki. Bo przecież Fedorowicz włożył ogrom pracy w *Zarys*, widoczne jest dążenie do najlepszych wyników. Nie otrzymaliśmy jednak obrazu jasno odczytanych dróg, po których biegła myśl ludzka w poszukiwaniu prawdy o świecie zwierząt. Wartością książki pozostaje natomiast — co jeszcze raz podkreślny — wielka liczba zebranych faktów, na pewno dla czytelnika przydatna i pożyteczna.

Leon Szyfman

Erwin H. Ackerknecht, *Geschichte und Geographie der wichtigsten Krankheiten*. E. Enke-Verlag, Stuttgart 1963, ss. VIII + 183, ilustr. 13.

Niewielkie dziełko znakomitego zurychskiego historyka medycyny jest nie tyle zaadresowane do specjalistów, ile raczej opracowane z myślą o szerokiej publiczności.

¹ Por. recenzję książki Z. Fedorowicza *Ewolucjonizm na Uniwersytecie Wileńskim przed Darwinem* w „Kwartalniku” nr 3—4/1960.

² Por. notatkę bibliograficzną o rozprawie tego autora *Zarys rozwoju fizjografii Polski* [...] w „Kwartalniku” nr 1—2/1965 oraz recenzję książki *Fauna Polski w dziełach Gabriela Rzączyńskiego* [...] w niniejszym nrze, s. 402.

ci. Jest to więc popularyzacja, ale w najlepszym tego słowa znaczeniu. Autor połączył tu erudycję z przystępnością wykładu i pięknem stylu.

Ackerknecht szerzej omawia epidemie i endemie chorób zakaźnych, zwłaszcza ostrych. Autor wykazuje związek tych chorób z przemianami kulturowymi, polemizuje jednak z przesadnym — jego zdaniem — ocenianiem wpływu epidemii na losy społeczeństwa.

Krócej ujęte są inne zagadnienia, zestawione w następujących rozdziałach: *Zatrucia pokarmowe*, *Awitaminozy*, *Choroby gruczołów wydzielania wewnętrzne*, *Przewlekłe choroby nieznanego pochodzenia*, *Alergie*.

Autor przyznaje J. Śniadeckiemu priorytet w helioterapii krzywicy, ale nie wspomina już M. Raczyńskiego. Bardzo krótkie potraktowanie zagadnienia chorób psychicznych zostawia u czytelnika uczucie pewnego niedosytu. Niemniej dołączona bibliografia umożliwi zainteresowanym łatwe dotarcie do opracowań szerszych.

Książka E. H. Ackerknechta szczególnie zasługuje na zalecenie jako lektura dla studentów medycyny i lekarzy, ale dzięki przystępności, a miejscami nawet wątkom sensacyjnym, niewątpliwie może znaleźć czytelników również poza światem medycznym.

Jerzy Strojnowski

W. S. C. Copeman, *A Short History of the Gout and the Rheumatic Diseases*. University of California Press, Berkeley — Los Angeles 1964, ss. IX + 236, ilustr. 8.

Selman A. Waksman, *The Conquest of Tuberculosis*. University of California Press, Berkeley — Los Angeles 1964, ss. XIV + 241.

Dna, choroby reumatyczne i gruźlica były już znane za czasów starożytnych. O dnie znajdujemy wiadomości w pismach Hipokratesa (V w. p.n.e.), o gruźlicy są wzmianki w *Kodeksie Hammurabiego* (pisany przed 2000 r. p.n.e.). W książkach Copemana i Waksmana, jest przedstawiona historia powyższych chorób w dziejach ludzkości, poczynając od najdawniejszych wzmianek aż do czasów obecnych.

Autorzy omówili objawy i patologię chorób, poglądy na etiologię, metody rozpoznawania i leczenia. Nie ograniczyli się wyłącznie do zagadnień lekarskich, ale również naświetlili powiązania pomiędzy chorobami a literaturą i sztuką. Waksman poświęcił nawet odrębny rozdział sprawie gruźlicy w literaturze i sztuce.

Waksman jest laureatem Nagrody Nobla za odkrycie przeciwbakteryjnego działania streptomycyny. Książka ukazała się w 20 rocznicę wprowadzenia nowego antybiotyku do lecznictwa. Blisko połowa jej objętości dotyczy chemoterapii gruźlicy w ujęciu historycznym. Zamieszczone dane statystyczne uzupełniają pracę.

Obie książki, mimo zwięzłego języka przy obfitym materiale, są napisane ciekawie. Szkoda, że ilustracji jest mało. Bogatsza ikonografia przydałaby pracom wartości. Starannie opracowana bibliografia i indeksy krzyżowe ułatwiają korzystanie z materiału.

Książki są przeznaczone głównie dla lekarzy i historyków medycyny.

Teresa Ostrowska

M. P. Crossland, *Historical Studies in the Language of Chemistry*. Harvard University Press, Cambridge Massachusetts 1962, ss. 406.

M. P. Crossland przedstawia historię nomenklatury i symboliki chemicznej od czasów najdawniejszych do XX w. Autor skromnie książkę swą nazywa zbiorem esejów, które mogą być przyczynkami do pełniejszego zrozumienia nowoczesnej wiedzy